

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2023.1>**В. В. Грицько***orcid.org/0000-0001-6213-749X*

доктор філософії,

старший викладач кафедри географії та суспільних дисциплін

Мукачівського державного університету

С. В. Бондаренко*orcid.org/0000-0002-7986-8819*

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки вищої школи та суспільній дисциплін

Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського

О. І. Пилипишин*orcid.org/0000-0002-4073-7512*

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки вищої школи та суспільній дисциплін

Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського

ІСТОРІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКУВАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ (АВСТРО-УГОРСЬКИЙ ПЕРІОД)

У Галичині за реалізацію медико-санітарної політики центральних органів влади відповідало намісництво. Воно здійснював нагляд за санітарним станом губернії та функціонуванням як державних, так і приватних закладів охорони здоров'я. Аналогом Вищої ради охорони здоров'я у Відні була Національна рада охорони здоров'я в Галичині [1].

Державну політику охорони здоров'я здійснювало Міністерство внутрішніх справ. Дорадчим органом була Вища рада охорони здоров'я. Саме вона сформувала загальний напрямок політики держави в галузі охорони здоров'я. Це був важливий фактор при прийнятті рішень щодо розвитку інфраструктури охорони здоров'я, а також у кадрових питаннях. Вона збирала та обробляла інформацію про санітарну ситуацію в окремих країнах корони, контролювала роботу закладів охорони здоров'я (лікарні, будинки престарілих тощо), стежила за епідемічною ситуацією в країні, вживаючи відповідних заходів у надзвичайних ситуаціях. Рада складалася з шести постійних членів, відомих як «старші радники з охорони здоров'я», які працювали під керівництвом санітарного лікаря Міністерства внутрішніх справ.

Важливе значення для Галицької системи охорони здоров'я мав акт від грудня 1891 р. про запровадження в монархії лікарських палат [2]. Усі практикуючі лікарі були зобов'язані входити до складу палати (за винятком військових

лікарів, санітарної служби та лікарів на адміністративних посадах). Лікарські палати, з одного боку, представляли медичний стан перед адміністративними органами, а з іншого боку, вони співпрацювали з цими органами в галузі охорони здоров'я та санітарних умов, правильного розподілу персоналу тощо. Вони також відігравали посередницьку роль у суперечках між лікарями. Ухвалою губернатора в червні 1893 р. в Галичині було створено дві лікарські палати у Львові і Кракові відповідно для Східної та Західної Галичини. До першої з них належав Львів і 43 політичні повіти, до другої – Краків і 31 повіти. Так само інтереси аптекарів з 1907 р. представляв т. зв. Аптечний комітет, який у Галичині поділявся на Львівський і Краківський дистрикти.

Основне місце в системі охорони здоров'я Галичини посідали загальні лікарні, також відомі як громадські лікарні (або як громадські, так і загальні). Вони були категорією підрозділів, які безпосередньо перебували під опікою національної влади, і, що важливіше, вони утримувалися національною владою, оскільки їхній загальний і державний статус лікарень передбачав значні фінансові субсидії з національного бюджету. Деякі лікарні були створені відразу як державні лікарні, а інші, функціонуючи деякий час як повітові або гмінні лікарні, лише згодом отримали статус загальної лікарні, в результаті відповідного акту Крайового парламенту.

Для отримання цього статусу госпіталь мав відповідати кільком умовам, які регулювалися в усій монархії рескриптом від 6 березня 1855 р. та указом міністра внутрішніх справ від 4 грудня 1856 р. [3]. По-перше, державна лікарня могла бути лише підрозділом, єдиною метою якого було лікування пацієнтів. За лікування стягувалася плата (податок) за ставками, встановленими автономною владою. Загальна лікарня була зобов'язана приймати хворих незалежно від місця проживання, соціального походження та віросповідання. Остання проблема була особливо важливою, оскільки раніше лікарні могли не приймати єврейське населення, яке, у свою чергу, зазвичай лікувалося в організованих євреями лікарнях.

Керівництво та адміністрація загального шпиталю підпорядковувалися губернським політичним органам, а також підлягали суворому санітарно-поліцейському контролю [4]. Перед початком Першої світової війни в Галичині було 39 державних лікарень.

Діяльність австрійських, у тому числі й галицьких лікарень регулювалася багатьма правовими актами. Одними з перших є документ Міністерства внутрішніх справ від 6 березня 1855 р. про закріплення витрат на лікарняне лікування в народній касі та рескрипт від 10 квітня 1857 р., що встановлював правила оплати лікування в лікарнях. З початку існування галицької автономії принципи функціонування загальних лікарень регулювалися національним законом від грудня 1869 р. та міським законом. Положення стосувалися в основному принципів фінансування державних лікарень та способів управління цими установами [5].

Друга стаття «Закону про нагляд за лікарнями, що мають характер загальних і громадських лікарень» зазначала, що: ... в адміністративному та економічному відношенні ці лікарні залишаються під головним керівництвом і наглядом Національного департаменту, тому річні бюджети та рахунки повинні подаватися до Національного департаменту на затвердження, а будь-які зміни в організації та положенні підлягає затвердженню Національним департаментом; що без згоди Крайового Відділу не може бути ні продажу, ні обміну, ані будь-якого постійного обтяження товариського майна, що оголошення закладів для хворих громадськими закладами не може бути без згоди Народного представництва, що сума плати за лікування остаточно встановлюється Національним департаментом [6].

Відтак, 6 січня 1875 р. Крайовий сейм прийняв акт про безкоштовне лікування бідних. Згідно з цим актом витрати на лікування

в державних установах покривалися за рахунок подружжя, батьків за дітей, бабусь і дідусів за онуків, дітей за батьків, онуків за бабусь і дідусів. Водночас роботодавці були зобов'язані покривати витрати на лікування свого персоналу. Детальні положення регулювали правила оплати праці арештантів, ув'язнених та іноземців. З іншого боку, витрати на лікування в державних шпиталях бідних мешканців Галичини повністю покривав Національний фонд. Існував окремий регламент лікування в санаторіях [7].

Вирішальне значення для системи загальних лікарень мав національний закон від 28 липня 1897 р. [8]. Він створив лікарняні комітети для управління провінційними загальними лікарнями. Він регулював принципи оплати за догляд за пролікованими, а також принципи безкоштовного лікування бідних, за що оплачувався державний бюджет. Закон також детально визначав умови, яких необхідно було виконати для отримання статусу лікарні загального профілю. Це було можливо лише за допомогою акта, прийнятого Національним парламентом, а засновником шпиталю могла бути як повітова чи гмінна влада, так і приватна особа. Парламентським актом також можна було скасувати статус загальної лікарні, якщо не було дотримано певних санітарних і правових умов, які перевіряло Намісництво. Статути національних лікарень у Кракові від 1879 р. та у Львові від 1883 р. мали характер акту.

Національні лікарні у Львові та Кракові мали найбільшу кількість ліжок, значно перевищуючи загальну кількість ліжок в інших провінційних лікарнях. Так, у всіх відділеннях народної лікарні у Львові в 1885 р. було 638, ліжок, а в 1896 р. – 835, у наступні роки наближаючись до тисячі. У 1909 році в усіх галицьких громадських лікарнях було 4875 ліжок [9].

Незважаючи на зусилля національної влади, яка докладала серйозних зусиль для покращення житлової бази шпиталю та його матеріально-технічної бази, у середині XIX ст. шпиталь у Львові значною мірою поступався чинним стандартам. У 1910 році розпочато будівництво інфекційного відділення на 120 ліжок, розташованого між вулицею Пекарською та казармами частин народної оборони. Новобудова була готова навесні 1912 року [10].

З настанням доби автономії національна влада Галичини взяла під свій контроль лікарню св. Лазаря. Одним із перших завдань Національного департаменту було розширення лікарні. Таким чином була зроблена спроба посилатися на плани 1834 року, коли Францішек Ланці підготував проект шпиталю на 300 осіб. У 1866 році Національний департамент вирішив побудувати нові будівлі лікарні. Завдяки цьому на початку

XIX століття лікарня св. Лазаря могла прийняти 510 пацієнтів.

Вкрай актуальною справою стало будівництво нового пологового та хірургічного корпусів. Восени 1893 року було відкрито новий хірургічний павільйон на 120 ліжок. Наступного року відкрили барак для дітей, які потребували хірургічної допомоги, розміщений раніше на вул. Луїс. У звільнених приміщеннях старого корпусу було введено палату та шкірно-венеричну клініку з одночасним розширенням акушерсько-гінекологічного корпусу, з якого в 1895 році відокремилася відділення школи для акушерок. У 1893 році було вирішено створити відділення для інфекційних захворювань. Нове приміщення для цього відділення було відкрито в лікарняних садах лише в 1905 році, але з 1894 року в лікарні почали проводити пастерівську вакцинацію проти сказу. У 1894 році за згодою Крайового відділу в лікарні було відкрито клінічну палату для хвороб гортані, носа і вуха. У 1905 році це відділення було переведено в приміщення, які раніше займало інфекційне відділення [11].

З відновленням незалежності рескриптом від 28 липня 1919 р. Крайовий департамент колишнього Королівства Галичини і Лодомерії сповістив дирекцію шпиталю про перехід госпіталю до Міністерства народного здоров'я у Варшаві.

До середини 1870-х років душевнохворих приймали до загальних лікарень. Ідея побудови окремої лікарні для душевнохворих у Львові виникла ще в 1860 році. У середині вересня 1867 року було вирішено побудувати лікарню на земельній ділянці у Кульпаркові, менш ніж за кілометр від міста. Швидкі темпи будівельних робіт дали змогу офіційно відкрити лікарню 1 січня 1875 року.

На початку XX століття виявилася, що потреби в психіатричному лікуванні були набагато більшими, ніж прогнози другої половини 19-го століття. Маючи 560 ліжок, лікарня у Кульпаркові в 1900 р. наглядала в середньому 780 хворих на день, в 1901 р. – 810 хворих, а в наступному році вже було 876 хворих. У 1903 році середня кількість денних хворих на лікуванні майже вдвічі перевищувала місткість лікарні. Така висока переповненість привела до неефективності проведених терапевтичних заходів. Це також сприяло поширенню інфекційних захворювань, які могли призвести до епідемії. У травні 1900 року Крайовий відділ звернувся до сейму з пропозицією розширити лікарню новими палатами на 500 ліжок. Перші два павільйони були побудовані в період з червня по жовтень 1904 року [12].

Завдяки новим дотаціям, наданим сеймом, у 1907 році було завершено будівництво ще

чотирьох павільйонів. Вони розроблені відповідно до новітніх на той час медичних знань. Також вдалося адаптувати кімнати другого поверху в існуючому адміністративному корпусі, де побудовані квартири для сестер милосердя. Заклад у Кульпаркові став найбільшою психіатричною лікарнею в Галичині. Досвід, отриманий під час його заснування та будівництва, було використано для створення подібного підрозділу в Західній Галичині. Зростаюча кількість пацієнтів, які потребують психіатричної госпіталізації, змусила створити подібну лікарню, яка б могла взяти на себе завдання клініки св. Лазаря в Кракові. У жовтні 1903 р. Крайовий сейм доручив Крайовому відділу підготувати план і кошторис лікарні для душевнохворих у західній частині воєводства.

В жовтні 1904 р. Національний парламент прийняв постанову про покриття 1/3 витрат на будівництво лікарень у Косові та Надвірні [13]. Бували також випадки, коли створення нового об'єкту стало можливим лише завдяки соціальній ініціативі. Так було в повітах Лесько, Мосціська, Мисленіце, Рогатин, Бохня, Ясло та інших, де були засновані фундації та організовані збори грошей для будівництва нових лікарень.

Нагляд за державними лікарнями належав автономним національним органам влади, і на практиці здійснювався національним лікарняним інспектором. Ця посада була створена рішенням Національного парламенту від 11 жовтня 1871 року. У лютому 1873 року Національний департамент призначив на цю посаду лікаря Яна Стеллу Савіцького. Він обіймав цю посаду 32 роки, аж до виходу на пенсію в 1905 році. Його наступником став лікар Юзеф Луцкевич, теперішній директор шпиталю в Сокалі [14].

Отже, Галицькі заклади охорони здоров'я діяли в правовому полі, створеному загальнодержавними постановами, обов'язковими для всієї монархії, та правом, що діяло в автономії. Вони вели надзвичайно важку боротьбу з хворобами, особливо інфекційними та епідемічними, прагнучи створити від них найефективніший захист, особливо серед найбільш вразливих верств населення. Цим зусиллям не сприяв поганий стан комунальної та особистої гігієни, низький рівень життя і пов'язане з цим погане харчування переважної більшості галичан.

Література

1. Sprawozdanie Wydziału Krajowego w przedmiocie ponoszenia kosztów leczenia i utrzymania ubogich chorych w szpitalach publicznych, «Alegaty do Stenograficznych Sprawozdań Sejmu Krajowego». № XXII. 1868. P. 4.

2. Franaszek P. Szpitale galicyjskie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku, [w:] / P. Franaszek // «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego», MCCXXX – Prace Historyczne. 1999. P. 126.

3. Ustawa o ustanowieniu rad szpitalnych dla szpitali powszechnych i publicznych (Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych. 1870. № 9.

4. Kasperek J. R. Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w Kryleństwie Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim / J. R. Kasperek. Lwów. 1885. P. 2503–2504.

5. Ustawa z dnia 28 lipca 1897, zarządzająca prawne stosunki szpitali powszechnych i publicznych tudzież zakładów dla położnic i obłąkanych, obowiązująca w Kryleństwie Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim, Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych. 1897. № 47.

6. Wachholz L. Szpitale krakowskie, 1220–1920, część II, Kraków. / L. Wachholz Kraków. 1924. P. 60–61.

7. Sprawozdanie c.k. Krajowej Rady Zdrowia o stosunkach zdrowotnych w Galicji w roku 1898. Lwów. 1900. P. 74.

8. Wachholz L. Szpitale krakowskie..., część II. / L. Wachholz. Kraków. 1921 P. 36–42.

9. Sprawozdanie c.k. Krajowej Rady Zdrowia o stosunkach zdrowotnych w Galicji w roku 1908 i 1909, Lwów. 1912. P. 132.

10. Sprawozdanie Wydziału Krajowego o postępie budowy nowych pawilonów i przeobrażeń w zakładzie dla obłąkanych w Kulparkowie, «Alegaty do Stenograficznych Sprawozdań Sejmu Krajowego». № 296. 1904. P. 1–2.

11. Sprawozdanie Wydziału Krajowego o utworzeniu posady krajowego inspektora szpitali, «Stenograficzne Sprawozdania Sejmu Krajowego», Alegat № 2. 1906. P. 1–2.

12. Sprawozdanie c.k. Krajowej Rady Zdrowia o stosunkach zdrowotnych w Galicji w roku 1908 i 1909. Lwów. 1912. P. 132.

13. Zwoździak W. Historia Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Lwowskiego, «Archiwum Historii Medycyny». / W. Zwoździak. Kraków. 1965. № 22. P. 313–315.

14. Pierwsze sprawozdanie Komitetu Towarzystwa Opieki Szpitalnej dla dzieci w Krakowie za rok 1872 i 1873. Kraków. 1873. P. 3–4.

Анотація

Грицько В. В., Бондаренко С. В., Пилипишин О. І. Історія правового регулювання діяльності лікувальних закладів на теренах України (австро-угорський період) – Стаття.

У статті висвітлено історико-правові аспекти заснування та діяльність закладів охорони здоров'я у Галичині у складі Австро-Угорської імперії.

Досліджуючи історію рідного краю, ми намагаємося відтворити минуле у всій багатогранності. Тому цілком закономірною є зацікавленість його соціальною сферою, бо саме вона разом із економічними та політичними чинниками характеризує ступінь розвитку кожного суспільства. Крім того, отримуємо уявлення про умови життя та охорону здоров'я населення на території України, коли ці території перебували у складі Австро-Угорщини.

Система галицької автономії ґрунтувалася на розподілі повноважень між центральною владою у Відні та галицькими автономними установами. У деяких

аспектах цей поділ не був повним і, як наслідок, одні й ті самі питання входили до компетенції як віденської влади, так і місцевої автономної влади.

Питання охорони здоров'я в Галичині, регулювалися як центральною владою у Відні, так і автономною владою у Львові.

Відень брав участь у створенні правових та організаційних засад структур громадського здоров'я та в активній діяльності щодо забезпечення ефективного функціонування таких структур. Про це свідчать численні правові акти, видані Державною Радою та Міністерством внутрішніх справ. Натомість у самій Галичині значну частину постанов видавало Намісництво, тобто представництво державної влади.

Неодноразово на сесіях Крайового парламенту домінували питання запобігання поширенню інфекційних захворювань, розвитку медичного персоналу в Галичині, а також фінансові аспекти охорони здоров'я, або проблеми, пов'язані з організацією закладів охорони здоров'я, особливо будівництво нових лікарень. Питання охорони здоров'я знайшли відображення в Крайовому статуті та «Акті про повітове представництво, а також в Акті про устрій гмін» 1866 р.

Для створення правового порядку в галузі охорони здоров'я в Галичині вирішальними були «Державний акт від 30 квітня 1870 р. про організацію охорони здоров'я» та «Акт від 2 лютого 1891 р., чинний у Королівстві Галичини і Лодомерії з Великим князівством Краківським».

Ключові слова: лікарня, крайовий статут, галицька автономія, Галичина, Відень, Львів.

Summary

Hrytsko V. V., Bondarenko S. V., Pilypyshyn O. I. History of legal regulation of the activities of medical institutions in the territory of Ukraine (Austro-Hungarian period) – Article.

The article highlights the historical and legal aspects of the establishment and operation of health care institutions in Galicia as part of the Austro-Hungarian Empire.

Studying the history of our native land, we try to recreate the past in all its diversity. Therefore, it is quite natural to be interested in its social sphere, because it, along with economic and political factors, characterizes the degree of development of each society. In addition, we will get an idea of the living conditions and health care of the population on the territory of Ukraine, when these territories were part of Austria-Hungary.

The system of Galician autonomy was based on the division of powers between the central government in Vienna and Galician autonomous institutions. In some respects, this division was not complete, and as a result, the same matters fell under the competence of both the Viennese authorities and the local autonomous authorities. This was also the case in the field of health care, which sometimes prioritized problem solving (for example, during periods of epidemic threat), but also often became the cause of endless debates and disputes about powers. As a result, health care issues in Galicia were regulated both by the central government in Vienna and by the autonomous government in Lviv.

Vienna participated in the creation of legal and organizational foundations of public health structures and

in active activities to ensure the effective functioning of such structures. This is evidenced by numerous legal acts issued by the State Council and the Ministry of Internal Affairs. On the other hand, in Galicia itself, a significant part of the decrees was issued by the Viceroyalty, that is, the representation of state power.

The sessions of the Regional Parliament were repeatedly dominated by issues of prevention of the spread of infectious diseases, development of medical personnel in Galicia, as well as financial aspects of health care, or problems related to the organization of health care facilities, especially the construction of new

hospitals. Issues of health care were reflected in the Regional Statute and the Act on County Representation, as well as in the «Act on the organization of communes» of 1866.

The «State Act of April 30, 1870 on the organization of health care» and the «Act of February 2, 1891, valid in the Kingdom of Galicia and Lodomeria with the Grand Duchy of Krakow were decisive for the creation of a legal order in the field of health care in Galicia medical services in communes and estates».

Key words: hospital, regional charter, Galician autonomy, Galicia, Vienna, Lviv.